MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II. Meşrutiyetin İlanını Selanik ve Çevresi Halkına Duyuran Beyannâme

İhsan Sabri Balkaya (*)

Giriş

I. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı Devleti'nde başlayan değişim ve dönüşüm hareketinin zirvesi sayılır. 23 Aralık 1876 itibariyle Osmanlı Devletinin hayatında; Kanun-ı Esâsî, Ayân Meclisi ve Meclis-i Mebusan'ın varlığı ile artık yeni bir dönem başlamıştı. Sivil ve askeri bürokrasinin aydınlarında, kendi inisiyatiflerinin ürününü almanın sevinci vardı. Ancak bu sevinç ve gelişme, II. Abdülhamit'in anayasadaki yetkilerine dayanarak, 14 Mart 1878'de yapılan son toplantıda Meclis-i Mebusan'ın kapatılması[1] ile sona ermiştir. Bunu yaparken padişah anayasayı yok saymamıştır. Anayasadan aldığı yetkilerle, devleti kendi iradesiyle kuracağı hükümetlerle yönetmesi gerektiği kanaatiyle hareket etmiştir. Bu durum, Meşrutiyet idaresi için mücadele edenleri rahatsız etmiş ve bu rahatsızlık ilerleyen zaman içerisinde daha da artmıştır.

II. Abdülhamit'in özellikle baskı, kontrol ve denetimci yönetim anlayışının 11-13 yıllık süreci içerisinde ona karşı ciddi bir örgütlenme başlamıştır. Gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında bu yönetimi değiştirmek amacıyla kurulan cemiyetler, " *Osmanlı İttihat ve terakki Cemiyeti*" adı altında birleşmiştir. Yurt dışında Paris, yurt içinde ise Selanik, cemiyetin merkezi olarak kabul edilmiştir. Selanik merkez olmak üzere Makedonya'da yaygınlaşan örgütün üyelerinin çoğunluğunu 3. ordu subayları oluşturuyordu. Anadolu ve Suriye birliklerinde de cemiyet üyeleri mevcuttu. Aslında 1906 yılında bu cemiyetin Selanik'te " *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*" olarak temelleri atılırken kurucuları arasında yer alan Talât Beyin teklifi: " *...Bir cemiyet kurup, çoğa-*

(*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi.

1 Nevzat Artuç, II. Meşrutiyet'in İlânı, *Doğu Batı*, Yıl: 11, S. 45, (Mayıs Haziran Temmuz 2008), Ankara, s. 67.

lınca İstanbul'a gidip Abdülhamit'i öldürmekti."[2] Bu niyet ve amaçla yola çıkan İttihat ve Terakki cemiyeti 1908 Temmuzunda bu fırsatı yakalamıştır.

Temmuz 1908 günü Resneli Niyazi, Eyüp Sabri ve Enver Beylerin dağa çıkarak başlatmış oldukları silahlı isyan hareketi, kısa sürede Kosova, Manastır ve Selanik (Makedonya) kaza ve köylerine yayıldı. İ.T.C'nin genel merkezi olan Selanik teşkilatı, başlatmış olduğu bu hareketten sonra gelişmeleri an be an takip ediyor ve gerekli kararlar alarak uygulamaya çalışıyordu.

İsyan hareketinin 20. günü artık işin sonuna gelinmiş ve yapılan toplantıda Meşrutiyeti tekrar ilan etme kararı alınmış ve Talat Paşa'nın teklifiyle bu kararın halka duyurulması için bir beyannâme hazırlanmıştır. 22 Temmuzu 23 Temmuz'a bağlayan gece Ali Fethi (Okyar)'nin kaleminden çıkan bu belge[3]; İ.T.C'nin halka ve olaylara bakışını, özellikle II. Abdülhamit yönetiminin algılanması ve bunun halka yansıtılması, kullanılan üslup ve dil bakımından önemli bir içeriğe sahiptir.

Bu çalışmada; hazırlanmış olan bu beyannâme; hem dil, üslup ve hitabet açısından incelenecek hemde II. Abdülhamit yönetimine bakış, halka yaklaşım ve sesleniş açısından değerlendirilecektir.

1-Dil, Üslup ve Hitabet

Üzerinde çalıştığımız beyannâmenin (belgenin) sol üst köşesinde, belgeyi kaleme alan şahsın ismi ve görevi yazmaktadır: *"Erkânı-Harbiye Binbaşısı Ali Fethi Bey tarafından kaleme alınmıştır."*

Sağ üst köşesinde ise; *"10 Temmuz 1324 gecesi sabaha karşı Selanik'te vilayetin bazı sancak ve kazalarında sokaklara ta'lik olunan beyânnâmedir."* şeklinde açıklama yer almaktadır.

Belgenin sol alt köşesinde, yuvarlak içerisine alınmış, *"Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti, Selanik Merkezi"* yazısı mevcuttur.[4]

Belgede kullanılan dil; eğitim ve kültür düzeyi yüksek olan Selanik başta olmak üzere diğer şehir ve kasaba insanları tarafından rahatlıkla anlaşılabilecek sadeliğe sahiptir. Bazı yerlerde cümle düşüklüğü varsa da, o da günün önem ve heyecanından kaynaklanmış olduğunu söyleyebiliriz.

---

[2] Suavi Aydın, İttihat-Terakki; İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C. I, 4. Baskı, İstanbul, 2002. s. 124.

[3] İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar*, Ankara, 2005, s. 37.

[4] Meşrutiyeti ilân eden bu belgenin altındaki yuvarlak içerisine alınmış yazının mühür olma ihtimali fazladır. Cemiyet içerisinde yer alan Leskovikli Mehmet Rauf, Selanik'te teşkilatın haberleşmesi ile ilgili her türlü şüpheyi ortadan kaldırmak için bir mühür yaptırdıklarını ve mührün etrafında "Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti" ve ortasında da " Selanik Şubesi" ifadesinin yer aldığını belirtmektedir. Bak. Leskovikli Mehmet Rauf, İttihat Ve Terakki Ne İdi, İstanbul, 1991. s. 91.

Çok ilginçtir ki beyannâmeye başlanırken direkt halka hitap etmek yerine, önce içinde bulunulan olumsuzluklardan bahisle bir giriş yapılmıştır. Kültür seviyesi yüksek topluluklarda böyle bir girişle başlanması doğru bir hitabet şeklidir. İnandırıcı bir hitabet dili kullanılarak okuyucu, durumun vahâmetine inandırılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü paragrafta; içerisinde bulunulan durumun oluşturduğu zaafiyet ve perişanlık, bir soru ile okuyucuların dikkatine şu cümleyle sunulmuştur: *"...Şevket-i bahriyemizi ma'dûm haline getirerek vatanı her gün daha âcı bir selle-i hakâretle rahnedâr eylediğini havâs-ı mecbule-i merdânesiyle iştihâr eden ordumuzun reis-i idâresine hırsızları ve alçakları geçirerek zaaf ve perişâniyetine sebebiyet verdiğini inkâr eylemek kâbil midir?"*

Olumsuzluklar aktarıldıktan sonra, halk bir vicdan muhasebesi yapmaya davet edilmiştir.Bu davette daha çok insanî değerler; *"..Evladı bulunduğunuz vatanın namını böyle telefattan sizi men' edecek kadar vicdanınızı tağayyur eden bu mezâlim ve i'saf ve esâret altında ömür sürmek insanlığınıza ağır gelmiyor mu?"* şeklindeki sorularla hatırlatılarak, insanın bu manada haysiyetine, onuruna sahip çıkmadığında hayvandan farklı olamayacağı vurgusu yapılmıştır. Bu hitabet; bildirinin çok heyecanlı, korkusuz ve infilâk etmeye hazır bir gönülden çıktığını da açıkça ortaya koymaktadır.

Ey Ahali!, Ey Çitçiler! diyerek başlayan paragrafta ise, ezilmiş bir kesimi çok güçlü bir kesim olarak görme ve ardından da uyandırma amacı görülmektedir. Halkın içinde bulunduğu durumun kendilerinin göstermiş olduğu kabul ve rızanın bir sonucu olarak devam ettiği; ancak eğer bu saf ve temiz topluluk bu gidişe bir dur deme arzusuyla harekete geçerse sıkıntının sona ereceği vurgusu yapılmıştır.

Beyannâmede sonlara doğru gelindiğinde, üslubun yumuşak-sert bir şekilde ikaz ve ihtara dönüştüğünü görmek mümkündür. Temiz ve namuslu olarak tarif edilen halkın, -yanlarında olmasa bile- ihanet çizgisinde kalmamaları, böyle bir duruşun millet nezdinde affedilemeyeceği yazılmıştır.

Son paragrafta, *"Cenâb-ı Hak zalimlerin düşmanı, ve adâlet isteyenlerin müfididir"* ifadeleriyle perde arkasından ayet ve hadis çağrıştırması yapılmıştır. Bu da özellikle hitabette muhatap olduğunuz halkın inanç ve değerlerini dikkate alma gereğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.[5]

Beyannâme, Namık Kemal üslubuyla, yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın hürriyet cümlesiyle bitmiştir. Bu son cümle, günümüzde olduğu

---

[5] Etkili konuşma ve yazma konusunda şu eserlere bakılabilir: Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağ Yolu*, Ankara, 2002. Birol Vural, *Toplum Önünde Etkili ve Başarılı Konuşma*, İstanbul, 2003. Adil Maviş, *Söz Söyleme, İnsanları Etkileme Sanatı*, İstanbul, 2004. Nejat Muallimoğlu, *Bütün Yönleriyle Hitabet*, İstanbul, 2000.

gibi, hedef kitleyi etkileme amacıyla yapılan çalışmalarda da olduğu gibi, zihinlerde kalması istenilen mesajla bitirilmiştir.

2- Halka Yaklaşım ve Sesleniş

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluş ve gelişme seyri, gizlilik esasına dayandığı için olsa gerek, halka çok fazla açılamamıştır. Cemiyet daha çok askerî ve sivil bürokraside nüfuz bulmuştur.

Resneli Niyazi, Eyüp Sabri ve Enver Beylerin dağa çıkmaları ile başlayan isyanda 3. Ordunun taleplerine ve saraya yönelttikleri tahditlere halkın hangi ölçüde katıldığı çok da açık değildir.[6] Bazı ittihatçı subayların başlayan isyan hareketine halk hareketi görüntüsü vermek için şartları zorladıkları bilinmektedir. Bu konuda Kâzım Karabekir, cemiyeti anlattığı eserinde," ... Üçüncü Ordu mıntıkasında halk ve ordunun hürriyet isteğini yayıyorduk. Birkaç beyannâme yazarak öteye beriye attırdım... Bütün bir millet hürriyet istiyor diye."[7] Şeklinde yazmaktadır. Yine bu dönemin tanıklarından Kurmay Yarbay Mehmet Nihat: "İttihat ve Terakki cemiyeti, Meşrutiyeti halkın desteği ile getiremeyeceğini anlayınca, orduyu politikaya alet ederek Temmuz 1908'de, ihtilal yaptırıp Meşrutiyeti Sultan II. Abdülhamid'e zorla ilan ettirmiştir" diyerek halk ve cemiyet ilişkisine ışık tutmaktadır.

Elimizdeki belgede de aynı endişeyi görmemek mümkün değildir. İlk dört paragrafta II. Abdülhamid yönetiminin icraatları ağır bir şekilde karalandıktan sonra; Ey Vatandaşlar!, hitabıyla art arda sorular sorularak hissiyatlar harekete geçirilmeye çalışılmıştır. İlk soru şöyle dile getirilmiştir: " Ey Vatandaş! Bu acı hakikatlerle kalbinizin her gün ezildiğini hissetmez misiniz?" şeklinde olup, kalplere ve yüreklere nüfuz ederek, hürriyet nimetinden, eğitim ve öğretim mahrumiyetinden, vatanın geleceğinin tehdit altına alınmasından sorumlu tutulan idare ile geleceklerinin ne olacağı konusunda, halk düşünmeye davet edilmiştir. Bundan sonraki sorular, halkı mevcut yönetime karşı tahrik edici olduğu gibi, "sıkılmıyor musunuz? İnsanlığınıza ağır gelmiyor mu? Her gün hakarete zulme tahammül eden ve mukaddes değerlerini koruyamayan insanın, şerefsiz olduğu" ifadeleriyle halk, başlatılan bu harekete katılıp şeref ve haysiyetini, insanlığını kurtarmak gibi bir mecburiyetle yüz yüze bırakılmıştır.

Bir sonraki paragrafta "Ey Ahali ! Ey Çiftçiler!" şeklinde başlayan ifadelerle üslup yumuşatılırken, toprağa bağlı yaşayan, ziraat ile geçinen emek sahiplerinin, alın terleriyle ve namuslarıyla kazandıklarının ellerinden alınarak, bu paralarla İstanbul'daki idarecilerin köşkler ve saraylar yaptırıp

---

[6] Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ankara, 1992, s. 68.

[7] Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, İstanbul 1993, s.314-315.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

keselerini doldurdukları vurgulanmıştır. Tabii bu vurguyla, XIX. Yüz yıl Osmanlı ekonomisinin dünya ile entegre olmasını sağlayan Selanik şehrinin, gelişen sanayi ile birlikte 5-6 bine ulaşan işçinin varlığı ve buna bağlı olarak ilk sosyalist örgütlenmenin bu şehirde olmasının etkisini sezmemek mümkün değildir.[8]

İlgili paragrafın devamında şu cümle dikkat çekicidir: " ..Padişah ile milletin arasına girerek..." deyip hükümetin padişah ile milletin arasına girdiği ve yapılan icraatların sebebi olduğu, böyle bir hükümete daha ne kadar taviz vermeye devam edecekleri sorulmuştur. Aslında kuruluşundan itibaren II. Abdülhamid'i hedef alan cemiyet, padişaha değil de, milletle onun arasına giren hükümetleri hedef haline getirmekle çekingen bir tavır sergilerken, diğer taraftan yarının ne getireceği kestirilmediğinden hedef saptırması yapılmıştır diye düşünülebilir. Hatta Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra 27 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti bir bildiri yayımlamak zorunda kalmıştır. Çünkü halk her tarafta padişah lehine gösterilerde bulunuyor, askerî öğrenciler, tıbbiyeli ve mülkiyeli öğrenciler bile sokaklarda yaptıkları yürüyüşlerde "Padişahım! Çok yaşa!" bağırarak II. Abdülhamid'i kutsuyorlardı. Yayımlanan bildiride Meşrutiyeti ilan ettiren ve gerçekleştiren gücün İttihat ve Terakki Cemiyeti olduğu duyurulmuştur.[9]

İncelemeye çalıştığımız belgenin sondan bir önceki paragrafı ise: " ... Erbâb-ı namus ve sadık vatandaşlarımızı ihtar ederiz ki..." uyarısıyla başlamıştır. Cemiyet yöneticileri, vatandaştan eğer kendilerini destekleyecek duygudan, cesaretten uzak iseler, pek yakında gerçekleşecek bu büyük hedefin karşısında dürüstlükten ve adil davranıştan ayrılmamalarını istemiştir. Eğer karşı çıkarlarsa, yani durdukları yeri iyi belirlemezlerse bunun bir ihanet olacağını ve bunu milletin affetmeyeceği tehdidini yapmaktan çekinmemişlerdir.

23 Temmuz 1908 tarihli bu Beyannâme'de cemiyet, halkın desteğini almak için bazen duyguları harekete geçirecek cümlelerle, bazen tatlı sert uyarı ve tehditlerle halka yaklaşmaya çalışmıştır.

3- II. Abdülhamid ve Hükümetlerine Bakış

Bir tarafıyla ihtilâl beyannâmesi özelliği taşıyan belgenin, ilk paragrafının girişinde hükümetin görev ve sorumlulukları: "vatanın refah ve saadetini, milletin hak ve hukukunu, gelişip ilerlemesini, iç ve dış güvenliğini sağlamak..." olarak sıralanmıştır. Paragraf, II. Abdülhamit hükümetlerinin

---

[8] Süleyman Kocabaş, "II: Meşrutiyet Devrinde Kötü Muhalefet Örnekleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 64, Yıl: 6,(Nisan 1992), s. 43.

[9] Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, İstanbul 1945. s. 337-340.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bunların hiçbirinin zerresini bile yerine getirmediği gibi, tam tersine "30 küsur yıldır hükümetin mesaisini zulmetmekle, milleti ve devleti yok etmekle, geçirdiği" şeklinde çok acımasızca bir eleştiri ile bitirilmiştir.

Cemiyetin sokaklara astığı ve dağıttığı bu beyannâmede direkt padişahı değil de, onun tayin ettiği hükümeti hedef alması, aslında Abdülhamit'in yönetim anlayışı karşısında gösterilecek bir tavır olmaması gerekirdi. Çünkü Abdülhamit'in yönetim anlayışı üzerine Ali Akyıldız'ın yapmış olduğu çalışmada da belirttiği gibi: " ..Sultanın yönetim anlayışında duruma göre tavır almak, yani pragmatizm son derece ağır basar. Birbiriyle çelişir gibi görünen kararlar bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde anlam kazanır."[10] Özellikle hükümetle ilgili olarak ise: "Sultan Abdülhamid Bâbıâlî'yi devreden çıkarmış, ama bütün işlerin tek mercii olmanın külfetini de kabullenmişti."[11] Yani otuz küsur yıldır II. Abdülhamid devlet işlerini saraya taşımış, hükümet devre dışı bırakılmıştır. Ama cemiyet, padişahın adını sanını hiç telaffuz etmezken günah keçisi olarak hükümeti göstermiştir.

Aynı anlayış ve yaklaşımla devam eden yazıda, hükümetin, vatandaşların saltanata ve devlete bağlılığını, soylu ve saygın milletin samimiyetini suiistimal ederek, yönetimde olanların her geçen gün zenginleştikleri, hayvani zevklerini tatmin etmek için her türlü zulme başvurarak milletin kanını emerek dünyaya rezil etmekten, zelil ve hakir düşürmekten çekinmedikleri dile getirilmiştir. Makedonya bölgesinde yaşanan olaylara değinmeden onların bir sonucu olarak halkın yerini yurdunu terk ettiği veya sattırıldığı, hali vakti iyi olan insanların sersefil bir hale düşürüldüğü, dökülen kanlara rağmen toprakların kaybedildiği, bunlar yetmiyormuş gibi milletin, hürriyetten mahrum edildiği, asırlardır bir arada yaşayan milletin kafalarına ayrılık fikri tohumlarının mevcut hükümet tarafından ekildiği yazılmıştır.

Aslında cemiyet eleştirilerinde haksız da sayılmazdı. Özellikle ekonomik anlamda hem devlet hem de halk iyi bir durumda değildi. II. Abdülhamid hazineyi ciddi bir borç içinde devralmıştı, bunun yanında 1878-1900 yıllarında bütün dünyada büyük bir ekonomik kriz hüküm sürmüştü. Ekonomik kriz, Osmanlı Devleti'nin ihraç ürünlerinin dünya piyasalarında değer kaybetmesine ve rekabet gücünün çok zayıflamasına sebep olmuştu. Diğer dünya ülkeleri yükselttikleri gümrük duvarları ile bu durumun önüne geçerken, Osmanlı Devleti kapitülasyonlar yüzünden böyle bir yola da başvuramıyordu. Yapılması planlanan yatırımlar zora girmiş, üretim düşmüş, vergiler toplanamamıştır. Bu durum karşısında başta borçlu olan hazi-

---

[10] Ali Akyıldız, " Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Bâbıâli'yle (Hükümet) İlişkileri, *Osmanlı* 2, (Editör: Güler Eren), Ankara 1999, s. 290.

[11] Akyıldız, *agm*, s. 292.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

neyi kurtarmak için 1881'de Düyûn-ı Umûmiye kurulmuş, 1886'da borçlar ödenmeye başlanarak yeniden borç alacak duruma gelinmiştir. Ancak borç senetlerindeki değer artışından anlaşmalardaki hatalar sebebiyle devlet değil, Düyûn-ı Umûmiye faydalanmıştır. Devlet gelirlerinin % 30'u borç ve faizlere harcanmış, bütün bunlar devletin ve halkın ciddi sıkıntılar çekmesine, hatta zaman zaman maaşların ödenmemesine sebep olmuştur.[12] Bu durum cemiyetin beyannâmede halka yaptığı çağrıda en üst seviyeden seslendirilerek etkili olunmaya çalışılmıştır.

Ekonomik ağırlıklı eleştirilerden sonra, "Hükümet-i zalime" ifadesiyle başlayan paragrafta ise askerî teşkilat ele alınmıştır. Başta deniz kuvvetlerinin yani donanmanın imha edildiği, yok olma durumuna getirildiği, saygın ve şöhret sahibi ordunun başına hırsızların, alçakların getirilerek büyük zafiyet ve perişanlığın yaşandığının acı bir gerçek olduğu sorulmuştur.[13] Osmanlı ordusunun eski güç ve ihtişamını kaybettiği doğrudur. Bu durum uzun yıllardan beri devam eden bir sürecin sonucuydu. II. Abdülhamid de tahta çıktığında diğer alanlarda olduğu gibi ordunun modernleştirilmesine de çalışmıştır. Dönemin askerî harcamaları bütçenin % 50'sini oluşturuyordu. Ama bütün bunlara rağmen, atama ve terfi sisteminde eski alışkanlıklar terk edilmemiş, eş dost kayırma anlayışıyla başta ordu olmak üzere diğer kurumlardaki yapılan atamalardan dolayı, hakkı ile bir yerlere gelenlerle el etek öperek gelenler arsında ciddi çatışmalar yaşanmıştır.[14] Bu durumun doğurduğu sıkıntı ve zaafiyet cemiyet tarafından özellikle vurgulanmıştır.

Özellikle padişah II. Abdülhamid'in sıradan yönetim işlerinde dahi son sözü söylüyor olmasına bağlı olarak; işlerin sürüncemede kalmasına, üst yönetim organları arasında ilişkilerin belirsizliğine, her yetkilinin üst makamı atlayarak direkt sarayla ilişki kurmaya çalışmasının işlerin aksatması ve sorumluluk duygusunun zayıflamasına, İstanbul'da padişaha yakınlıkları dolayısıyla çok değişik çevrelerin işlerini takip eden paşalar oligarşisinin doğmasına ve II. Abdülhamid'in " Eşek arısı yuvasına çomak sokmam" diyerek bu duruma göz yummasına,[15] belgede en küçük makamdan en büyüğüne varıncaya kadar yapılan atamalarda, ehliyetsiz, faziletsiz

---

[12] Engin Akarlı, "II. Abdülhamid'in hayatı ve İktidarı", *Osmanlı 2*, (editör: Güler Eren), Ankara, 1999, s. 258.

[13] Ordu ve donanma konusunda İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da aynı değerlendirmeyi yapmaktadır. Bkz. " 1908 Yılında İkinci Meşrutiyet'in Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Belleten*, C. XX, S.77, Ankara 1956, s.104.

[14] François Georgeon, "II. Abdülhamid", Osmanlı 2, (Editör: Güler Eren), Ankara 1999, s. 269. Kemal Yakut, "II. Meşrutiyet Döneminde Orduyu Siyaset Dışı Tutma Çabaları (1908-1912)", *Osmanlı 2*, (Editör: Güler Eren), Ankara 1999, s. 441.

[15] Akarlı, *agm*, s. 261.

ve namussuzların atandığı şeklinde değinilmiştir. Yine aynı paragrafta, adaletin yerini zulmün ve rüşvetin aldığı hatırlatılmıştır. Evet rüşvet ve adam kayırma Osmanlı kurumlarında görülmeyen bir durum değildi. Ancak yine Abdülhamid döneminden kalan önemli kurumsal miraslardan biri de adliye ve iç güvenlik teşkilatlarıdır. II. Abdülhamid'in kişisel yönetim amaçlarından biri de güven duyulan ve hızlı işleyen bir adalet düzeni kurmaktı. Bu dönemde yargı işlerinde önemli sayılacak iyileşmeler olmuştur; ancak aksaklıkların, yolsuzlukların büsbütün önüne geçilememiştir. Buna rağmen yargıç güvencesi sağlanmış, mahkemelerin sayısı artırılmış, davaların konularına göre uzmanlar yetiştirilmiş, savcılık kurumsallaştırılmış, avukatlık hizmetleri geliştirilmiştir.[16] Altıncı paragrafın sonunda basın konusu ele alınmış, "basının yalanlar ve hakaretlerle dolu yayınlar yaptığı, millet fertlerinin hiçbirinin basından faydalanamadığı" şeklinde eleştirilmiştir.

Ele alınan belgede halka yönelik yapılan bir çağrıda: "..sizi nimet-i maarifden mahrum eden.." şeklinde bir suçlama var ki, bunun gerçekten II. Abdülhemid dönemi eğitim ve öğretim anlayışı ve yapılanlarla ilgisinin olmadığını rahatlıkla söylenebilir. Çünkü II. Abdülhamid'in yakındığı konuların başında Müslüman halkın cehaleti geliyordu. O, cehalet giderilmeden, eğitim müesseseleri kurulmadan modernleşmenin olmayacağına inanıyordu. İlköğretimden Üniversite eğitimine varıncaya kadar büyük bir atılım başlatmış ve kendinden önceki dönemleri kat be kat geçen yatırımlara imza atmıştır.[17] Ama bütün bunlara rağmen, II. Abdülhamid dönemi sansürün olduğu, hürriyetçi fikirlerin takip edildiği, derinlemesine fikri tartışmalara ve yazılara müsaade edilmediği, yalnızca dünyadan haber veren, eğitimle ilgili yayınlar ağırlıklı olmak üzere[18] gazete, dergi ve kitap basımı okuyucu kitlesi ile birlikte artmıştır.[19]

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 23 Temmuz akşamı kaleme aldığı bu belgenin sonuna yaklaşırken yedinci paragrafta, kendisini tanımlamış ve hedefini net bir şekilde ortaya koymuştur. Cemiyet, kendisini; "vatanın huzur, saadet ve hürriyeti için hayatını hiçbir şeyden esirgemeyen, vatan sevgisini her şeyin üstünde tutan, millet fertleri arasında dil, din ve ırk ayrımı yapmayan, millet önündeki bütün engelleri kaldırmak için milleti İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında birleştirerek, mazlumların hakkını zalimden alıp, zulüm idaresine son verip meclisi açmak" olarak tanımlamıştır.

---

[16] Akarlı, *agm*, s. 260-261.

[17] Bayram Kodaman, "II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler", *Osmanlı* 2, (Editör: Güler Eren), Ankara, 1999, s. 283-284.

[18] Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1999, s. 97-98.

[19] Kodaman, *agm*, s. 284.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

En son paragrafta hükümet nankörlükle suçlanmış, milletin hayatını, hürriyetini korumak için çalışacağına, başlayan isyan hareketini bastırmak için şaşkınca yapmış olduğu girişimlerden dolayı eleştirilmiş, bu durumdan kaçınılmazsa çok zararlar görüleceği ifadesiyle şiddetle uyarılmıştır.

Sonuç

Bu beyannâmenin amacı, Meşrutiyetin ilanı için başlatan isyan hareketinin meşruluğunu halkı inandırmaktır. Yine bu beyannâmede, İttihat ve Terakki Cemiyetinin idare ettiği bu hareketin merkezinde olan insanların ruh hallerini, duygu ve düşüncelerini; seçtikleri kelimeler ve ifadelerle bulmak da mümkündür.

Karşı çıkılan ve mutlaka değiştirilmesi düşünülen II. Abdülhamit yönetiminin, cemiyet tarafından nasıl algılandığı ve halka nasıl anlatıldığı da bu beyannâmede güçlü bir hitap diliyle ortaya konulmuştur. Hedefte olsa da Padişahtan hiç söz edilmemesi, hedef olarak sadece hükümetin alınması, padişahın gücünden hâlâ çekinildiğinin de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ali Fethi (Okyar)'in özel arşivinden